

Memorandwm Esboniadol ar gyfer Rheoliadau Llywodraeth Leol (Coronafeirws) (Gohirio Etholiadau) (Cymru) 2020.

Lluniwyd y Memorandwm Esboniadol hwn gan y Grŵp Addysg a Gwasanaethau Cyhoeddus ac fe'i gosodir gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar y cyd â'r is-ddeddfwriaeth uchod ac yn unol â Rheol Sefydlog 27.1.

Datganiad y Gweinidog

Yn fy marn i, mae'r Memorandwm Esboniadol hwn yn rhoi darlun teg a rhesymol o effaith ddisgwyliedig Rheoliadau Llywodraeth Leol (Coronafeirws) (Gohirio Etholiadau) (Cymru) 2020.

Julie James
Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol
29 Ebrill 2020

RHAN 1

1. Disgrifiad

1.1. Mae'r Rheoliadau hyn yn darparu y bydd etholiadau lleol i lenwi seddau sy'n digwydd dod yn wag mewn cynghorau sir, cynghorau bwrdeistref sirol a chynghorau cymuned yng Nghymru sydd i'w cynnal ar ôl 15 Mawrth 2020 neu y byddai eu hangen fel arall cyn 31 Ionawr 2021 yn cael eu gohirio tan y cyfnod sy'n dechrau ar 1 Chwefror ac sy'n dod i ben ar 16 Ebrill 2021. Bydd seddau'n dod yn wag pan na fydd yr unigolyn bellach yn gallu llenwi ei sedd oherwydd marwolaeth, ymddiswyddiad, analluedd neu anghymhwysiad, ac fe gyfeirir at yr etholiadau hyn fel "is-etholiadau lleol".

2. Materion o ddiddordeb arbennig i'r Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad

- 2.1. Yn unol ag adran 11A(4) o Ddeddf Offerynnau Statudol 1946, fel y'i mewnosodwyd gan Atodlen 10 paragraff 3 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006, hysbyswyd y Llywydd y daw'r Gorchymyn i rym llai na 21 diwrnod o'r diwrnod y mae'n cael ei osod.
- 2.2. Gwnaed a gosodwyd y Gorchymyn hwn cyn gynted â phosibl ar ôl i Ddeddf Coronafeirws 2020 gael Cydsyniad Brenhinol. O ganlyniad, maent wedi dod i rym llai na 21 diwrnod ar ôl iddynt gael eu gosod.
- 2.3. Mae peidio â chadw at y confensiwn 21 diwrnod yn caniatáu i'r Rheoliadau ddod i rym ar 5 Mai. Mae hyn yn angenrheidiol oherwydd bod Deddf Coronafeirws 2020 yn rhoi sicrwydd indemniad i Swyddogion Canlyniadau am 30 diwrnod yn unig. Byddai bwlch hir rhwng diwedd y sicrwydd indemniad a rhoi'r gorchymyn hwn ar waith yn arwain at fgythiad y gellir erlyn Swyddogion Canlyniadau os oes angen gohirio etholiad yn ystod y cyfnod hwn. Oherwydd yr amgylchiadau, credwyd felly bod cyfnod llai yn angenrheidiol ac yn gyfiawn yn yr achos hwn.
- 2.4. Mae'r Rheoliadau hyn yn cael effaith adolygol gan eu bod yn gohirio etholiadau lleol a oedd i'w cynnal ar ôl 15 Mawrth 2020. Mae'r pŵer hwn wedi'i roi yn ffurfiol yn y ddarpariaeth alluogi yn y brif ddeddfwriaeth.
- 2.5. Os oes etholiadau lleol o'r fath wedi cael eu cynnal rhwng 16 Mawrth 2020 a'r dyddiad y daw'r Rheoliadau hyn i rym, maent hefyd yn darparu nad yw'r Rheoliadau hyn yn gymwys i'r etholiadau lleol hynny. Mae Deddf 2020 a'r Rheoliadau hyn gyda'i gilydd yn rhyddhau swyddogion canlyniadau ac eraill rhag unrhyw rwymedigaeth am beidio â bod wedi gweithredu mewn perthynas ag etholiadau a ohiriwyd.

3. Y cefndir deddfwriaethol

3.1. Gwneir y gorchymyn o dan bwerau yn adrannau 67 a 68 o Ddeddf Coronafeirws 2020. Mae'r Ddeddf yn galluogi Llywodraethau'r DU i ymateb mewn argyfwng a rheoli effeithiau pandemig COVID-19.

3.2. Mewn perthynas ag etholiadau, mae Deddf Coronafeirws 2020 yn rhoi pwerau i Weinidogion Cymru i wneud y canlynol:

- Mae Adran 65 o'r Ddeddf yn anghymhwysio rhai darpariaethau sydd fel arall yn gymwys i etholiadau lleol. Mae'r rhain yn angenrheidiol i sicrhau na all unrhyw weithred neu anweithred gan swyddogion canlyniadau ac eraill mewn perthynas ag etholiad a oedd i'w gynnal rhwng y cyfnod sy'n dechrau ar 15 Mawrth 2020 ac sy'n dod i ben ar 24 Ebrill 2020 arwain at erlyniad troseddol ar gyfer esgeulustod.
- Mae Adran 67 o'r Ddeddf yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru, drwy reoliadau i ohirio unrhyw etholiad sy'n deillio o seddau sy'n digwydd dod yn wag ar gyfer cynghorydd mewn cyngor sir, cyngor bwrdeistref sirol neu gyngor cymuned yng Nghymru (gelwir hefyd yn is-etholiadau) lle byddai dyddiad yr etholiad fel arall rhwng y cyfnod 16 Mawrth a 5 Mai 2021, yn ôl y rheoliad.
- Mae Adran 68 o'r Ddeddf yn rhoi pwerau i Weinidogion Cymru i wneud darpariaethau canlyniadol, atodol, achlysurol, trosiannol neu ddarpariaethau arbed mewn cysylltiad ag adran 66 neu adran 67 o'r Ddeddf trwy gyfrwng rheoliadau. Mae'r ddarpariaeth y gellir ei gwneud yn cynnwys darpariaeth am weithgarwch etholiadol cyn gohirio pleidlais, cynnal etholiadau, y dull o bleidleisio mewn etholiadau sydd wedi'u gohirio, telerau swydd y deiliaid swydd, enwebiadau ymgeiswyr, gwariant mewn perthynas â'r etholiad gan rai heblaw'r Awdurdodau Lleol, ac iawndal ar gyfer Awdurdodau Lleol neu ymgeiswyr o ganlyniad i ddarpariaethau o fewn y Ddeddf.

4. Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael

4.1. Diben Deddf Coronafeirws 2020 yw galluogi Llywodraethau'r DU i ymateb mewn argyfwng a rheoli effeithiau pandemig COVID-19.

4.2. Mae'r Ddeddf yn cynnwys mesurau dros dro a gynlluniwyd naill ai i ddiwygio darpariaethau deddfwriaethol presennol neu i gyflwyno pwerau statudol newydd a gynlluniwyd i liniaru'r effeithiau hyn. Mae'r darpariaethau yn gyfyngedig o ran amser i ddwy flynedd. Mae'r Ddeddf yn cynnwys nifer o ddarpariaethau yn ymwneud ag etholiadau a rheoliad sy'n rhoi pwerau i Weinidogion Cymru.

4.3. Oherwydd y risg parhaus a achosir gan y coronafeirws cyhoeddodd Llywodraeth y DU ei bwriad i ohirio pob etholiad a oedd i'w gynnal ym mis Mai 2020. Rhoddodd Llywodraeth Cymru ei chefnogaeth lawn i'r

swyddogion canlyniadau a wnaeth y penderfyniad i beidio â chynnal eu hetholiadau cyn dyddiad y Cydsyniad Brenhinol na fyddai'n berthnasol i'r darpariaethau hyn.

- 4.4. Mae'r angen i ohirio yn deillio o bryderon y byddai cynnal etholiad, ar ei orau, yn annoeth ac ar ei waethaf yn amhosibl pe bai ymgeiswyr, ymgyrchwyr, etholwyr, gweinyddwyr etholiadol a'r bobl sy'n eu cyflenwi a'u cefnogi yn cael eu heffeithio gan COVID-19 neu'r mesurau'n ymwneud ag ef.
- 4.5. Bydd y Rheoliadau hyn yn darparu y dylid gohirio pob is-etholiad lleol a oedd i'w gynnal i lenwi seddau gwag mewn prif gynghorau a seddau sy'n digwydd dod yn wag mewn cynghorau tref a chymuned yng Nghymru ar ôl 15 Mawrth 2020 hyd at 31 Ionawr 2021 a'u cynnal ar ddyddiad yn ystod y cyfnod sy'n dechrau ar 1 Chwefror 2021 ac sy'n dod i ben ar 16 Ebrill 2021. Bydd hyn yn caniatáu i Swyddogion Canlyniadau gynnal etholiadau a ohiriwyd ar adeg pan fo'n ddiogel i wneud hynny ac yn gyfleus i'w hamgylchiadau lleol.
- 4.6. Mae'r Rheoliadau hyn hefyd yn anghymhwysu darpariaethau penodol a fyddai fel arall yn berthnasol i etholiadau lleol. Mae angen y rhain i sicrhau na all unrhyw gamau gweithredu neu anwaith gan swyddogion canlyniadau ac eraill mewn perthynas ag etholiad a oedd i'w gynnal arwain at erlyniad troseddol am esgeulustod.
- 4.7. Y darpariaethau sydd wedi'u hanghymhwysu yw adrannau 39 a 63 o Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983. Mae Adran 39 yn gosod dyletswydd ar swyddogion canlyniadau i orchymyn etholiad o fewn cyfnod amser penodol os bydd sedd sy'n digwydd dod yn wag. Mae Adran 63 yn darparu ar gyfer trosedd mewn dyletswydd swyddogol ac mae'n gymwys i swyddogion canlyniadau a swyddogion eraill sy'n ymwneud ag etholiadau.

5. Ymgynghori

- 5.1. Oherwydd natur frys y Gorchymyn hwn, ni wnaeth Llywodraeth Cymru gynnal ymgynghoriad cyn y daeth y Gorchymyn i rym. Ceisiwyd barn rhanddeiliaid megis y Comisiwn Etholiadol, Bwrdd Cydlynu Etholiadol Cymru a Chymdeithas y Gweinyddwyr Etholiadol.
- 5.2. Ceisir safbwyntiau rhanddeiliaid yn adolygol fel rhan o ymgynghoriad yn y dyfodol ar ddarpariaethau atodol angenrheidiol.

6. Asesiad Effaith Rheoleiddiol (RIA)

6.1. Mae angen i'r Rheoliadau gael eu gweithredu'n gyflym er mwyn delio ag argyfwng. Felly, ni chwblhawyd Asesiad Effaith Rheoleiddiol. Mae hyn yn cydymffurfio â chod asesiad effaith rheoleiddiol Gweinidogion Cymru ar gyfer is-ddeddfwriaeth.